

ТЮБЕШИУ

Казбек Коков от ёчолтучюле профессионал борчларын тийишли толтурганларын айтханды

КЪМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган **Казбек Коков** Нальчикде от ёчолтучюле 19-чу номерли частны биринчи отряднда къуллук этген **Салам Карданов**, республиканы ара шахарында жашагъан **Ахкебекланы Беслан**, **Ашамаз Крымшокалов**, **Аслан Токмаков** эмда **Анатолий Луценко** бла тубешип, алагъа Нальчикде Гагарин орамда юйледен биринде от алгъан фатрандан кеп сабийли юйюрню къургагъанлары, ол заманда этген жигитликтери эмда кишиликтери ючюн испас этгенди.

Тубешиуге РФ-ни МЧС-ини Къабарты-Малкъарда Баш Управлениыны таматасы **Михаил Надежин** да къатышханды.

Къаугалы иш былтър 21 декабрде болгъанды. От ёчолтучюле жетери алында Ахкебекланы Беслан, Ашамаз Крымшокалов, Аслан Токмаков эмда Анатолий Луценко, бирча къазуат этип, от алгъан фатрандан тиширнуу бла къызчыкъны чыгаргъандыла. Те-

резвене темир чалдшин бузуп, дагында эки сабий къалгъан отугъа жол ачып, алай бла от ёчолтучюлеге улуу болушукъ этгенди.

От тюшген жерге дежурный къаулаурун къауумунда биринчи болуп жетген Салам Карданов, жашауна къоркъуу тюшенине да къарамай, терезе бла кирип, эки жашчыкъны

бирем-бирем чыгаргъанды. Сабийле, аналары бла терк окъуна болничагъа жетдирилгенди. Врачла айтханга кере, аланы саулыкларына, жашауларына да къоркъуу жокъду. Юйюрге хар не жаны бла да болушукъ этгенди.

Къутхаруу операцияга къатышханлагъа эсде къаллыкъ саугъаланы бере, Казбек Коков

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысында Къабарты-Малкъар Республиканы Литературада бла искусствода къырал саугъалары жаны бла советни Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны 2015 жылда 26 январьда чыгарылгъан 10-УГ номерли Указы бла къабыл керюлген къауумна тюрлеиние кийриуню юсонден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

1. Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысында Къабарты-Малкъар Республиканы Литературада бла искусствода къырал саугъалары жаны бла советни Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны «Къабарты-Малкъар Республиканы Литературада бла искусствода» къырал саугъалары жаны бла советни юсонден» 2015 жылда 26 январьда чыгарылгъан 10-УГ номерли Указы бла къабыл керюлген къауумна былла тюрлеиние кийрирге:
 - а) Советни къауумна бу адамланы къошары:
 - Карданов М.Н. – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствоу Президенти орынбасары (Советни председатели)
 - Белпайлы М.А. – Къабарты-Малкъар Республиканы Жазуучулары союзууну правлени председатели (Ыразылыгына кере)
 - Кунижев В.Х. – Къабарты-Малкъар Респу-

бликаны къурулуш эмда жол мюлк министри **Рахайланы А.И.** - бийик билим берген «Искусстволаны Шимал-Кавказ къырал институту» федерал къырал бюджет билим беруу учрежденини ректору (Ыразылыгына кере) **Тюбеиланы А.И.** – Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны кенешчиси;

- б) **К.Ф. Дзамихову** къуллугун жагъында былай жазарга: «Россеини илмула академиясыны Къабарты-Малкъар илму арасы» федерал илму ара» федерал къырал бюджет илму учрежденини филиалыны – Гуманитар титлиуну институту директору» (Ыразылыгына кере);
 - в) Советни къауумундан **Н.Г. Емузованы**, **Л.Б. Казанчеваны**, **Х.Х. Кауфору**, **Б.Х. Темирканову**, **А.М. Тутукову**, **А.М. Уянаеваны** кертирге.
 2. Бу Указ анга къол салгъан кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган
Нальчик шахар, 2018 жыл 29 декабрь, №205-УГ

К. КОКОВ

КЕНГЕШ

Шахарланы айбатландыруу тохтатыллыкъ туююлду

Къабарты-Малкъарны премьер-министри **Мусукланы Алий** КЪМР-ни Правительствоусунда «Шенджоо шахар болууну къуруу» деген баш магъаналы проектни толтурууну жалчылыкъ жетерке ведомстволар арылы комиссияны жыйылыуну бардыргъанды. Анда проектке кере 2018 жылда тамамлангъан ишлени эсеплери чыгарылгъандыла. Аны чеклеринде 90 арбаз, адамла кеп санда солугъан 21 жер, 100т да парк талландырылгъандыла.

Жыйылыуда быыл муниципал къураулылары бюджетлеринде программаланы толтурууга субсидияла берууню юсонден да баргъанды сёз. Республиканы муниципалитетлерине къатышарлыкъ регион программаны жашауда барды-

ругъа 262 миллион сом чаклы бёлонгенди. «Федерал ара берген ойланы толусунай хайырлангырга керекби. Битеу

Малкъарда болумлары артыкъ эсепде тургъан, къыйын жашау болумга туюшген, кеп сабийли юйюрле аспам болуучудула», дегенди ол.

КОМИССИЯ

Къоркъуусулукъ болумланы тыйыуну эм башха салып

КЪМР-де Къоркъуу болумланы тохтатыу, аланы хаталарны кертирге эм от туюшуреден сакълау жаны бла комиссияны кезилуу жыйылыуда сабийлени къоркъуусулукъларын жалчытуу, от туюшурени профилактикасыны мадарлары соююлгенди. Кенгешни премьер-министри орынбасары, инфраструктура эм цифра жаны бла айтхуу министр **Владимир Болотоков** бардыргъанды. Аны ишине РФ-ни МЧС-ини КЪМР-де Баш Управлениыны таматасы **Михаил Надежин**, жуаулы министрстволаны бла ведомстволаны келечилери къатышхан эдиле.

РФ-ни МЧС-ини КЪМР-де Баш Управлениыны таматасыны орынбасары, надзор эм профилактика иш жаны бла бёлоню башчысы **Мухамед Хажиков** белгили эттенине кере, былтър республикада 520 от туюшуред 7 адам өлгенди, 46-лан а тюрле-тюрле жарала болгъандыла. Тенгештерди айтханды. 2016 жылда от туюшуред 8 адамны жанын сакъларга онг болмай къылгъан эди.

Быллай къыйын болумлаа аспамында кеслери аларына жашагъан абданла, сакъатла, дагында ичгени сойкыне да туюшуред. Ала барысы да социальны жаны бла къурулмагъан къауумга киредиле. 2013-2017 жыллада республикада от туюшуред бир сабий да өлмегенни этхемленип билдиргенди докладчы. Алай бытър а отну хатасындан эки акъыл-

балькь болмагъан жоюлганы бек жарысулу ишледен бири болгъанды. «Шартланы алып къарагъанда, къыралда хар жылдан да къаугалы ишледе сабийле ёнедиле. Аспамында ол къарты-къыш кезиуде болуучу. Бек жарысулу неди десеги, ала таматаланы, бирде уа жуукъ адамларыны сансызлыкъларыны, улуу кёллюклерини хатасындан ачыйдыла», деп къошханды ол.

Жылыгъу кезиу башлангъанда, юйледен газ атылууда, андан уланууда да кеп болуучудула. Ол а газ оборудование терс салынгъаны, кемчиликке бла ишленгени бла байлалмыды. Дагында оборудование эски болгъаны, жылытуу башлангъаныч приборла, вентиляция титилмегенлери да от туюшурени сылтауларындан бирлеридиле.

«2018 жылда юйледен газ эм электр юзла кемчиликке бла ишленгенлери хатасындан 151 от туюшур болгъанды. Хар жылдан да Россеиде газдан улануу, сау юйюрге жоюладыла, ол санда акъылбалыкъ болмагъанла да. Къабарты-Малкъарда уа 2015 жылдан бери газдан улануу 38 адам өлгенди, 183 а ачыгъанды, ол санда 2018 жылда алгъалдан, авадан экиси сабийледиле», деп чертгенди ол.

Мухамед Хажиков докладчында от туюшурени профилактикасы жаны бла мадарлаагы энци эс бургъанды. Ахыр бек жылыны ичинде уа аланы саны 40 процентге кейбилгенди. «Тин-

Къууанч халда ачылгъанды

Каменномостковде кепден бери тынгылы ремонт этилмеген Маданият юй толусунай жагъартылгъанды. Аны къууанчы ачылууна КЪМР-ни Правительствоусуну Председатели **Мусукланы А.Т.**, РФ-ни Къырал Думасыны депутаты **Геккиланы З.Д.**, КЪМР-ни культура министри **М.Л. Кумахов**, Зольк району жер-жерли администрациясыны башчысы **Р.Х. Гятов**, жамауат биргиулене келечилери, къурулушчула, школчула, бу эмда тегерекдеги элдеде жамауатла да къатышхандыла. Бу Маданият юйге 1986 жыл-

дан бери тынгылы ремонт этилмегенди. Энди аны тыш къабыргалары, башы да толусунай жагъартылгъандыла, инженер коммуникацияла, жылытуу системасыла да алышндырылгъандыла, къууанчыла бардырылуучу залга, шахмат секцияга, библиотекага тийишли оборудование салынгъанды. Жыйылгъанлары аллында сөлеше, КЪМР-ни премьер-министри республиканы муниципал къураулыларында маданият-адамланы бош заманларыны къуруу араланы айтнытуу программасына кере

былтър 11 жагы Культура юй ишленгенин, авадан экиси Зольск районда болгъанларын билдиргенди. Ол иш мындан ары да бардырыллыгъын чертип айтханды. Алгъышлаула бошалгъандан сора улуу байрам концерт башлангъанды. Анга уа республиканы белгили жырчылары бла теспеу ансамбльтери къатышхандыла. Зольск району кесини артисттери да ююшлерин къошхандыла.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствоусуну пресс-службасы.

Жарыула

Тасхачы аскерле - Элбрусда

Къабарты-Малкъарда «Терккол» хазырлануу арада ЮФО-ну тасхачы бёлоннерини аскерчилерини бла инструкторларыны жаруу эти жыйылылары болшанганды. «Жаруула программасына таулагъа өрлеу, къурум-къауум болуу къорктууу жерледен өтуу, бийик теууде бир суукъ заманын туруп эм улуу суурлукъла бла [25 килограммга дери жоюк баш] къыялда жоюру киредиле.

Юйрету

Лыжала чакъырадыла

Февралдан башлап жылны кюйсы кезиунде да ишленген «Элбрус» комплексде «Лыжало чакъырадыла» деген проект бардырылгъанды. Аны чеклеринде окуучуларыны лыжаларда учурга юйретиредиле, сноубордан да дерсе берилдик.

Юйрету эки кесекден курамында: теория эм практика. Сабийлеге адам таулада кесин къалай жоюртюрге кереклиси, учканде къорктуусулукъ къалай сакъланганы аныгъатлыкъды, арда уа ала кеслери алыны учуу да керлюкдөле.

Былтър бу проектке 500 жаш бла кыш къошхандыла, профессионал тоу-лыжа инструкторла 100 дерс бергендиле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфая.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Ветеранни сыйын кёргенди, саулыкъ тежегенди

Черек району жер-жерли администрациясыны башчысы Муртазланы Борис, аны орынбасары Къазийланы Анатолий эмда ветеран организациины таматасы Чеченланы Георгий кеп болмай Улуу Ата журт урушка къатышхан, жигер уруннганы бла да намыс-сый тапхан Улашланы Хусейни жокалагъандыла, деп билдиргенди бизге тийрени пресс-службасындан.

Къашагъада жашагъан акъсакълар боюнлюкде районда къалгъан жагъыз бир ветеранды. Ол къонакъла кёлюу бла къууанчы, ала аны унутмагъанлары ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

Муртазланы Борис акъсакъланы халин, медицина, юй жумушла жаны бла да керек болгъанын сорганды. Ахырында къонакъла Хусейн Чоккавичеге тынчылыкъ, саулыкъ, келир 2020 жылга да, боюнчука, жарыкъ туберин тежегенди.

Люба АДИЛОВА.

ТЮРЛЕНИМЕ

Быйыл кыяллай законла ишлеп башлагандыла?

Жылны алланда бери бир нече кыяллай закон ишлеп башлагандыла. Ала кыяллары хар инсананы жашуу, кыяллайгы баш байламдыла десек, жаңгыллык тойлобоз. Бу материалда уа апладан бирлери баш шагырьге этерге соебиз.

Пенсия реформа, айлык
Бек даулашлы, адамланы кыялгырткан жаңгыллыкындан бери пенсияга чыгарыа жарган жыл сан тюрлендирилген баш байламдыла. Ол жаны баш законга кыяллары башчысы бытыр 3 октябрьде кыял салганды. Анга кере, энди эр кишиле пенсияга 65 жылда, тиширлууа уа 60 жылда чыгарыктыдыла.

Реформа ишлеп башлаганды. Алай баш эр кишиле 1969 жылда, тиширлууа - 1964 жылда тугуан эселе (аны биринчи чыгарымда), пенсияга быйыл чыгарыа эркиндиле. Алай экинчи жарымда тугуанна уа, пенсияга жалаңда 2020 жылда барыктыдыла (эр кишилеге 61, тиширлууа уа 56 жыл толганды). Закон току баш баш 2028 жылда ишлеп башларыктыды.

Бу документ баш бирге башха федерал закон да кыяыл этилгенди. Анга кере уа, пенсияга дери 5 жыл кыялганда, адамны ишден кетериге жарамайды. Бу илзмени сакламаган иш беричуууголовный жууага тартылыргы болуукту. Тазирни элчими 200 минг сомга жетеди.

1 январьдан башлап пенсияны элчими кбейтелиди, 2024 жылга дери индексация

бардырылты, орта эсеп баш анга жыл сайын 7,05 процент кышлуулукту. Алай баш абданланы пенсиялары, ала бир жерде да ишлемай эселе, орта эсеп баш 15,4 мингге жетдирилгили белгиленеди.
Хакны бек аз элчими (МРОТ) 1163 сомдан 11280 сомга дери эсдорюлгенди, башха айтканда, анга 117 сом кышлуулукты. Алай баш топу ишчи ставканы андан аз этерге жарамайды. Аны баш бирге уа бир-бир пособияла да кбейтелиди, сзс ючюн, баласына 1,5 жыл толгуну юйде туруп, анга кызарган анал 4485 сом алган эселе, энди алага 4512 сом берилкиди. Сабийден арууган тиширлууга, ишисзеге пособияла да эсдорюлгенди.

Налогла
Быйыл НДС 2 процент (18-ден 20-гя дери) кбейтилгенди эшитмеген адам болмаз. Алай баш феврал бюджетте кышак халда быйыл 634 миллиард, 2020 жылда уа 678 миллиард сом тошеркиди деп санагандыла экспертте. Аны баш бирге жашау магналаны продуктканы багылары бсmez ючюн (сзс ючюн), этмекте, сюкте, дарманлагы льготаны налог тохашдырылганды.

Интернетде январьдан башлап ахчаны бир банк картанан башхасына кчюргенде, налог телениркиди, аны элчими 4 процентге жетеркиди деген халда кыял башылгандыла. Алай ол жаны баш закон жокту, алай эсе уа, налог да жыйлык тойлобоз. Юж, Федерал налог служба банк картала баш этилген жумушланы эсепле алыуу умтуду, алай ол законсу предпринимательствону

жолун кесерге болушуркуду. Болсада ол кыялай этилгили айлкы шарт тохташдырмаганды.
Кеслери кеслери иш баш жалчыхтанланы (репетитор), нналла, дагыда башхалага да налог телетерге мурад барды. Алай быйыл бу закон сынау халда төрт регионда ишлеркиди: Москвада, Москва облстада, Татарстанда эс Калуга облстада. Алай ол фидальгылыгынг кчюргозте, аны битеу кызралда да жашауда бардырыгы белгиленеди.

Алай баш энчи адамланы жумушларын толтурганла фидальдарындан кызралга 4 процент, предпритиягыла болушхана уа - 6 процент бериге борчу этилгидиле. Налог мобильный приложенианы болушугу баш жыйлыктыды, декларация толтургуа, касса аппарат да хайырлангырга керек тойлобоз.

Коммунал телуеу, дача молк

Жашау журт-комунал жумушланы багылары быйыл эки керек кетюролюкюде: ол санда январьда 1,7 процентте, июльда уа 2,4 процентте. Ол жаны баш документте Правительство башчысы Дмитрий Медведев бытыр ноябрьде кыял салганды.

Аны баш бирге уа отпукгыра акцизде да тюрленгенди. Сзс ючюн, бензинни бир тоннасы ючюн 8,2 минг сом орнуна ол 12,3 минг сом болганды. Энтта тютюнге, жетиги машинага ючюн 67,5 кВт жетгенден башала), мотоциклге (112,5 кВт-дан кючюлгө) акцизе кетюролюкюде.

Терек башчылыкты юсюнден закон да ишлеп башлаганды. Энди дана кооперативни, биригуени орунлары терек башчылыны (садовод) эмда башчылыны (агрооидки) коммерциалы болмаган биригуелерни кызургагы жарарыктыды.
«Дача молк» деген аңгылау кчючюн тас этгенди. Жерни иеси бу биригуелден бирини кирюрге керекди, анысз налог улупрак болуукту.

Закону энчилиги недеди дегенде, терек башхалада мекамла ишлетерге, битеу коммуникацияга тартылган эселе, аны жашау журтчуна эсепте салгырга эрки этилгенди. Башхалада уа жалаңда сарай, теплица дегенча мурдорсуз мекамла салгырга болуукту.

Кызралда аналог телевиденини иши да тохталганды. Энди ол цифра эмалгы кчючюредди. Алай 2012 жылдан сора чыгарылган телезорла аны кчюргозторк тойлобоз, аны ючюн энчи оборудооно алырга тошеркиди.

Жашау этерге кыоркунуу, осал юйледе кчюрюру жаны баш жаңгы программа ишлеп башлаганды. Анга кере, бек алгы 1940-1970 жылда ишленген аз кылат журтлада жашагана кчюролюкюде.

Жола кчюроюну журкыларына буруктыды ючюн тапир алган регион бюджетине теленген эсе, энди ача жок фондлага берилкиди. Ол а жолада кчюроюну кыоркунуулуугу жалчытыгы кыоратылдыктыды.

ТИКАЛАНЫ ФАТИМА
хазырлаганды.

БАРАНАНОМУ

Жолла кенгертиледи, жарытыладыла

Бытыр Кыбарты-Малкзарда юч машина жолу битеу да 56 километринде ремонт ишле бардырылгандыла. Аны чеклеринде Росавтодоору «Кавказ» управлениниси Кавказ Р-158 эс А-154 трассада 43 километрин тап халга келтиргенди.

Алай баш, Налчыкны кыяры баш барган жолу бир

кесеги, Бахсан шахарда да эки транспорт объект жаңгырытылгандыла. Дагыда Прохладныйн тийресинде А-158 трассада, Эльбрус таба барган эмда Огары Малкзарга элтен жолу да тийретиленди. Кыруушулула талай транспорт объекти жаңгырытандыла, төрт кчюрге баш суу быргылыгы да планга

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

ПРОЕКТ

Энчиликлерин сездирмезге, керекли болушлукуну тапдырыгыра итине

Бююлюкюде Эльбрус районда эки жооден аслам сакыат эмда сауулукларында бир тюрою кемчиликлери болган жаны баш жыйрма чаклы сабий барды. Жарысуга, аланы саны бсгенди, реабилитация бардырыа амалла уа алыкча тюрленгенди.

2015 жылдан бери билим берии эки учуреджиянда «Доступная среда в Эльбурском районе» деген муниципал программа ишлейди. Аны чеклеринде реабилитация эмда социализация жаны баш жумушла тамамлангандыла. Ол санда мында окугунан 46 сакыат эмда сауулуклары осал болган сабийге жарарча жаңгы технологияла синдирилгенди. Реабилитацияны баш социализацияны юсюнден семинарлагы оналы специалист кыштышандыла.

Арт жылдада районда инклюзив билим берии система ачык тиерен барды. Окуу учуреджияныла жюриюналмаганагы тийишпи программа жарашдырыла. Бытыр аны чеклеринде юйеринде тогуз сакыат баш окуганды, андан сора да, энчи программа

баш - 86, дистанция халда - 18, эмда энчи план халда - 36.
Муниципалитетде быыллы сабийле баш аланы ата-аналарына болушлук тапдырыа бир неча организация ишлейди. Болсада ала жалаң энчи жумушланы тамамландыла, ол а болган проблеманы тупуналы кетеркиди.

Сзс ючюн, юйорлеге социал жаны баш болушхан, сакыат эмда сауулукларында кемчиликлери болган сабийлени юйреткен учуреджияныла, социал ашханаланы, тюкюлени, жумушлар илдендируу, сурдолепте, логопед, дефектолог, адаптив физкультурадан тренер дегенча специалистте да жетишпейди.

Билим берии учуреджияныла да алыкчыны реабилитация бардырыа учуреджияныла тийишпи специалистте бек аздыла. Эс башы уа - сагынчылган жумушланы тамамларча вередстволаны, структураланы аралаштыра ачык эмда тийи байламлыкты жоктудыла.

Болуму бироз окуна илдендиру ючюн, алгачкыла, районну администрациясы да болушуп, Билим

берии управление «Право бы равным» деген грант берген программга социал проект баш кыатышып, эки миллион сомга тийиш болганды.

Ол сакыат сабийлеге баш аланы ата-аналарына социал - билим берии эмда жашауларын илдендируу жаны баш тийишпи, кчючюстолу болушлукну тапдырыа баш байламлыкты, - дейди проектте башчылык этилгендеди Октяб Ахбеккланы Жанна.

Бу башламчылыкты чеклеринде кыяла болган молктерин илдендируу, информация ресурсула да тийи хайырланчылыктыдыла. Ол санда социал болушлук тапдырыган учуреджияныла, реабилитацияны тамамлауга, консультация жаны баш билекли кыруу ачык эс бурулуукту. Анга медицина бслюкчю специалисттери, музыкантла, волонтерла эм башхала кыатышыркыдыла.

Проект быйыл ишлеп башларыктыды. Болушлук керек болгандыны саныны кыяын илдендируу ючюн, алгачкыла, кышлуулукту. Окутуу, юйретуу эмда башха жумушлагыа

эки кызрал эмда алты муниципал учуреджие, коммерция эм волонтерга организациялы болгон эмда сауулукшыркыдыла. Аны чеклеринде жоз сакыат сабийге баш токсан юйюрге болушур умут этиледи. Андан сора да, эки жоде жуюу сакыат эмда сауулукшырында кемчиликлери болган сабийле муниципал эмда республикалы акциялагы кыатышыркыдыла. Быйыл балала баш ишлеген специалисттени, аланы ата-аналарыны да билимдерин эсдорюноу курсла бардырыктыдыла.

«Право бы равным» деген проект 2019 - 2020 жыллада ишлеркиди. Аны жашауда бардырыча 4,13 миллион сом керекди. Аны эки тизгинден асламысы жаңдауулагы халда жайылган эмда спонсорла берген ачыды.

Болсада, бу башламчылыкны ол жылыла баш келендирип кыюмай, аны андан ары да бардырыгыра, сакыат сабийлеге ача эм оборудооно баш да себелтик этерге умт барды.

Анатолий ТЕМИРОВ.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

кесеги, Бахсан шахарда да эки транспорт объект жаңгырытылгандыла. Дагыда Прохладныйн тийресинде А-158 трассада, Эльбрус таба барган эмда Огары Малкзарга элтен жолу да тийретиленди. Кыруушулула талай транспорт объекти жаңгырытандыла, төрт кчюрге баш суу быргылыгы да планга

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жумушла да тамамлангандыла.

Тамбуканы жаны баш этерик жаңгы жолу кыруушулу да кыстау барды. Ол кеси да быйыл хайырлангырга берилкиди.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

кере жаңгыртуу мадар этгенди.

Келир заманда «Кавказ» трассада машинала кыяланып барган жерле кенгертилгидиле. Аны чеклеринде быйыл Куба-Табандан башлап Бахсанга дери трассага тынгылы ремонт этерге умт барды. Бююлюкюде алайда машинала эки тизгинде бардыла. Андан сора да, Эски Черкени баш Аргуданны чеклеринде онтөрт километр жолу да машинала төрт тизгин баш барыча кенгертиркиди.

Бизни республикада «Кавказ» Р-217 жолг элчи иш баш этеди. Энди аланы барында да

кече жарытырча чыпынлары баш чырактыла орнатылгандыла. Ол санда Прохладск, Малкада, Экинчи Чегемде, Чегем шахарда эмда Налчыкге кирген жерде - саулай да жыйрма километр чаклы уацтокда - чырактыла салынгандыла. Андан тышында, трассаны кыоркунуу жерлеринде төрт автофор татыштыла эмда башха жум

ТӨГӨНӨС

ХАР НЕ ДА ИЮДЕН БАШЛАНДАЙ
Магомет 1938 жылда Кенделенде тууганды. Атасы, Жанмырзаны жашы Салах, милицияда иштегенди, анасы Аминат, Жанатайлы Алияны кызы, кой тутканды. Сабийи, айнакызы жуукуяны арасында башланганда.
Атасы белгилүү жарыкчандыруучу, эсенди Атакланы Бекболтаны кыюунда да кыра тангындан. Ызы бля Ленин атты окуу шахарычында окуганды. Жамауат иште тири кыатышканды, орналганда кыулукт бардырганды, Жанмырзаны бирси жашлары - Мухам-

– бир куйорка, кыарындашчана, ариу жашаганбыз, бир бирге билеклик эле. Ректорбуза, Хатуну Мугуеви Бербеков, барыбыз да сойген адам, биринчи курста болганбыздык, келип, жаным м олтуруп, ибашымдан кычкылган: «Кыалаасы? Жүксү керектин бармыды? Атан-ананан кыачан келбиси дейди?» – деп, манга кыайгырғаным бир да унутулмай.

УСТАЗЛЫК ЭТИУ
Тепле улуу, университетти башкаганлай, уруму жолун туткан элинде оруттиден бля адабияттан дэрс берип баш-

ЖАРЫКЧАНДЫРЫУ - АНЫ ЖАШАУ ЭМДА КЪАДАРЫ

Аминат, Махмут, Габдуллин, Тейпелени, Салах, жашы Магомет (сөөлгөн), кыонак.

мат, Мустафа, Мусона аягы ишлеге усту болгондына. Ма аллай арбазда июнчоно сабий болуп этенди биринчи атамлары Магомет.
Алай ол уруш аска бармай торленгенди – хал, сюорюн. Ол заманандан Магометти эзонде кыалганы – анасын икс жашлары кыурумаган кэлери. Ол арда, акыйбалык болгонда антыгагында аны булушун – Улуу Ата журт урушун биринчи эки жылдында окуна Аминат терт кыарындашкандан – Юсюнден, Магометтен, Якубдан бля Нохдан айыршанды.

УЗАК ЖЕРНИ АЧЫ ГЫРЖЫНЫ

Салах эчки бөлмөдө уруш этенди гиттериле бля. Кенчончолордо ала Кыргызыстанга тошгенди. Биринчи заманда Джалал-Абад областыны Суукэ районуна Тотя деген элинде орналгандына. Юйор таматаны ишлере орналганга алгандына.
Ол жерни жылыны асыры келден, жастык тобиондо окуна чыкканын эстериючудо Магомет. Сора бир зат кыалганды эзонде: улуу киши, хурунку эл алмадан толтуруп, ашп, орталары жерге ата, сабийле букту жолда алыны бир биреринден алгач сермерге кюрошгенерине кыаран, ыразы болуп сөөлгени.
Кен бармай, ол кыяма жерден кетип, Тейпелари кыошу Иванковский районда Юрьевкага кенгенди. Аны жери Кавказга ушаккы жорекке асыу эди. Жашуу Жаман атасына билеклик эте башлап, жашуу иги жаньна торленген эди.
Магомет таматасы Сюлемен бля бирге шолпога анда барганды. Ала бир классда окугандына. Ызылардан Азрет да жеткенди. Жашланы билемге татыныулары, кеси кибиб тектерини араларында айырмалы болганылары, сюорту сюйгөнлери ата-ананы, жуукту-ахунду да кыуанчылар эди. Сау юйюрге, артыкыда Магометке, бек улуу жорек жауа онекижыллык Сюлемен ауруп, дунясын алышканды тошгенди.

АСЫЛУУ ТАКЪЫЙСЫЛА

Ол ачы заманын кесини гитче кыуанчылары да болгандына. Юйюрге Зайкуф, Исмайыл, Сетима кыошуганлары, Жамалны «Киршлык» совхозда чиле кыурта эсдорген жерде эришуде биринчи жерге чыкканын, Магометти аны юсюнден жазган очерки «Совет Киргизия» газетде басмаланганы, анга 18 сом гонорар келгени... Магометти эзонде бек ариу эстерилени туудурган а устазы Николай Иванович Сюлеменду.
«Мени ол жаланаксы заманында шуктарымы асылмасы ишлеген жерлериде махтаулу болуп, жамауатка жаргаганылары кыуандырады, – дейди буюн Магомет. – Наршауаны Хажимуса – Тобен Чегемде врач, Кудайлыны Абдулкерим – медицина институтына кандидатты республикалы болгондына ревансимиз бөлмөдө тамата, Жана-тайлыны Хасан Нальчикин эчкини школ-лейтинде Малкыр тилден кадрларын таматасы болуп тургандына. Башалса да алай».

АТА ЖУРТКА КЪАЙТАНДА

Таупла сюрордон кыайтырга эркилик чыккандына. 1956 жылда, биринчи чилерен болуп келгенди бери шолкуну башкаган Магомет. Мында кыабарты жууклары Бирсовлада топкп, кырал университетини орус тил бля адабият бөлмөкөн киргенди.
Ол жылланы заууклуугу буюн да Тепле уруну эзонде аламат жарык эстерилени туудурды. Студент заманында ол кыбаш, керти шукт талканды. Челинга эки жерге барганды – 1957 эм 1958 жылда. Анда этген жетишмилери ююн «За освоение целинных и залежных земель» майдал бля да сагулгандына.
«Биз насаны тейю эдик, – дейди ол,

ПАРТИЯ ИШДЕ

1965 жылда Магометни Баксан району партия комитетини аппаратына ише алгандына. Ол анда пропалганда эм агитация бөлмөге таматалык этгенди. Кен да бармай аны Дондагы Ростовка Бийик партия школда окурга жибергенди. Кытайланды, аны КПСС-ни обкомуну политика жаны бля жарыкчандыруу юйонде консультант этенди. 1973 жылда уа таулу жаш билимини Москвада ВЛКСМ-ни Бийик

Салахны туудуру Вуслан, Молов, жашлары Исмайыл, Азрет, Магомет, Зайкуф, ФЕМ туудуру Мухадид.

комсомол шолкуну аспирантурасында эсдоргонди.
– Ол заманда анда адамны, кыралды да намасын сындырган «кавказ миллетте бетле», «кыралы» бир торлоп бир башка расисте, скинедле дегенча эгиле жок эдиле. Улуу шахарда, кен билемли, огуруу адамны арасында окуган манга бек улуу саугыз эди кыадарда, – дейди Магомет. Ол, кандидат диссертациясы кыруулап, эки жылдан артка ишлеген жерине кыайтышканды.
МИНИСТР
1979 жылыны алында Магометни Кыабарты-Малкыр АССР-ни жарыкчандыруу министрини кылуугуна салгандына. Кен жылланы кен салып ишлеп, Тепле улуу бетин, ниетин тазалай сакулганды. Ол заманда окуу сфердада улуу торленууде болгандына – иги кесок шолп, сабий сад салынганды республиканы элверинде, шахарларында. Бир кыруму жаны профессордук техника учитиде ачылганды. Нальчикуе Пионерны юйюк кабынларырга берилгенди. Мектепке кабинет системага кенгенди, эчки претмедленден терен билем берген окуу юйюк ишлеп башлагандына.

Магомет ком сабийни атасында: Халимат, тамата кызы, устазы. Кеси да эки жаш бля кыз эсдорди. Аснит республиканы Жамауат палатасында консультант болуп ишлейди, эки улпаны анасында. Илияс журналистти. Аляны аналары ногайлы кыз бля Магометни жашуу кууралгандына. Алай сабийлери бля байланышканы ол бир кюнде да козюнгени. Туудулуларыны жетишмилери Магометни кыуанчандына. Отуз жылга жууку аны жанында барыбыз да эчки сый берген, билемли, адетли келинбиз, эгичбиз журналист Таппасхананы Мариям туурды.

Республиканы таматалары аны ишине ыразы эдиле.
1988 жылыны августунда жарыкчандыруу министрине билим беруу эм илму министринега бурулганды. Ол заманда Тепле улуу министрни оруна-сарыны кылуугуна салгандына. Ол анда да тотуге жол урунганды.
«За доблестный труд» майдал бля, Республиканыны Баш Советини Президиумуну эм КМР-ни Правительствосуну сыйлы грамоталары бля сагулганды. Баш Советни депутатына эки жер айырылганды.
ЭСДЕ КЪАЛГАН ЖОЛУГУУЛА
Кыуиланы Кыайсын бля уа Тепле-лары эрттеден таныш эдиле – Кыыр-гызстанда ол аляны юйюргинде бола турганды. Позт Магометни ача кыарындашы Хызырин шубу эди. Салах анга китап талкала ишлегенди арда да ыразы болуп сагуынуу эди.
Сабийлери ата-аналары бир юйор кыураганыны эгли жолы болады деп аны кыурунчана жыйылганды, сюпуу башкада Кыайсын бля белгиле артист, халкы инагыра Кучулканы Магомет олтургандына. Аляны чамалары, ариу жырлаганыларын эплиле буюн да эзде туталдына.
1983 жылда СССР-ни жарыкчандыруу министри академик Прокофьев Михаил Алексеевич Железнодорок шахарыга олтурга келгенди. Магомет аны сора барганды. Ол Кыабарты-Малкыраны жерге кетере элзегенин айта-ханда, Тепле улуу аны, Туркменистанны жарыкчандыруу министри Мурат Пен-жевияны да мында айланчогорганды.
Минги тау жанында иеле, ол Кенде-ленге кыайтып, анда адамды кыайлай жашаганыларына кыаргага сюйгенди. Тепле улуу аны тюзонлей юйюне алып барганды. Салах бля эки сагат ушак этенден сора: «Академик мени тую-люме, ма буду!» – деп, таулу кыартны

МУСУКАЛАНЫ САКИНАТ.

БАРКЕ

Холоманы эмда холамлыланы юслеринден сейирлик хапар

Алгараклада басмадан Гуртуланы Юосуу «Биз Холамдан-чык» деген аты бля жапын китабы чыкканды. Анда хапар ол элден келип, Акс-Сууну кыурганыланы юслеринден барды.

Китап Кавказын халкы поэти Гуртуланы Салихи «Холам, не болду санга?» деген назмуусу да башланнады. Ызы бля ауулуу тарых жолу ылганды. Ол Беш да Тау элден бири болганды. Автор айтыхана кере, 1927 жылда, амалдары Россияге соклуштунгучу, бу ауууну кесини Терси болганды. Ол а Улуу Малкыраны, Орусбийланы. Бызыгыны, Чегемни, Холамны да башы – Улуу Тереге буюсунганды. Журтка бийлик Шахманлылары этенди.

Ауууну кыураган эпле – Холам, Ус-хур, Эзен, Топу, Жаболлары, Биттирлары – таулуу сокорине кеткенден арасында жашаусу болуп туралды. Ариу дерю анда турган тукумла ырысы илземегенди, мот коттенди, жер сюргенди, жюгер ишлегенди, мотг жашагандына.

Алфавитке берге берилген тизмерде автор, аривелде сакылгангачына, тукумуну кой сойун жашагандылары береди. Ала уа XIX емор бошлаа, XX емор башлана санагандына: **Алпайлары, Алпалары, Атабийлары, Аталлары, Ачалары, Бабалары, Баззоолары, Бэзоолары, Бечалары, Бийчюкюлары, Табалары, Тейхалары, Гейхюкюлары, Гуртуларды, Дуугулары, Жаболлары, Жайтылары, Кызырларды, Со-накылары, Кюсчюмалары, Махиллары, Мишалары, Мулталары, Созайлары, Туюбийлары, Туйларды, Хачалары, Чабдарлары, Чеченлары, Чыгырлары, Шахманлылары, Эбзелары, Юсюлпа-ры.** Тукумлары арасында бусагата жерге пробоменгенде да бардыла: **Билалары, Дулетканлары, Жыкылары.**

Холам тарыны юсюнден айта, автор саулай Малкыраны тарыхын ачыктайды. Архивде сакылганган кыагында, ол а китапте бериледи, холамлыланы Нальчи башына (Акс-Суу) кенюорюрге деген буюнгу 1856 жылда эм 1906 жылда – эки жер чыкканды. Ол буркуруктагы адамланы тизмелери да болган кыагытта кыошулганды деп описыда алай айтылды. Акс-Суу 1868 жылдан башлап элге саналды.

Болсада холамлыла анда ариу дерю да жашап тургандына. Сэз ююн, таурулахда айтылган Биттирланы барыкка кыл бля бий айтыргычыны

ауушканды. Аны кыабарты Солтанакдады – элини Суу-Ара бөлмөндө. Тирмени Чабдарланы Мырзакан да Огыры Кыабакда ариу дерю турганды. Бабалары, Мишалары, Кючмезлары, Бэзоолары мында туур, кой кыошта туткандыла. Тегерек башка эрттеден келген жер, суу ата да аладан кыалгандына.

Китапда автор архив материаланы хайырланганын белгилейди. Сэз ююн, кыабарты тарыхчы В.Н. Кудашев Киевде 1913 жылда чыккан «Исторические сведения о кабардинском народе» деген китабында (165, 166 бетле) алынганын юзюнде 1863 жылда Терк областыны таматасына

сальнганган генерал Михаил Лорис-Меликов Орусбийланы Исмайыл бля тобешенини юсюнден айтылды. Ол Малкыраны жерлерин ортак этереге илзеп, ол затны даурусу болдуру ююнчон таууларда улуу намасы жорюкөн Исмайылны хайырлангырга унут этенди. Ол а унамагында, Не эркин-лигин барды унамагыза дегенде уа, кыызган таубуй, кыамасы чыгарып, паркетте уру: «Ма бую эркинлим! Мени ата-бабаларымы иелик эткенди бж жерге, мени да кыюма астул алып кюруларактыма аны», – дегенди.

О. В. Гуртуев

Кюбоздан айткан жуючуланы, алимлени ата да сагынылганды китапта: П.А. Гаврилов, Е.З. Баранов, Н.П. Тульчинский, Г.И. Казбек, П.П. На-деждин, Н.А. Каралов, А.И. Робакидзе эм башкала.

Малчылык, жерчилик бля кюрош-

ген, баша хунери да белгиле адмаларыбызны атлары да улуу журмет бля айтылдыла: кыолайлы **Моллаланы Исхак**, биринчи устазла **Созайланы Мариям бля Чабдарланы Кыасын**, алимле, аскерчиле, кырал кылуукчыла ишленгене, айуу бля жашагашан **Бэзооланы Наззор** дагыда аны кибиб көпле – миллетчилик махтау келтирген жерешшерибиз.

Холамны кыайсы элинде кыайсы тукуму, нечю юйор болуп жашаганы да берилди китапта. Шахманнаны бийлени, аляны тууган туудулкаларыны юслеринден да тыгыла хапар барды.

Акс-Суу кеси бир неча эликке бөлөнгөн. Аляны да Гурту улуу уру ачыктайды. Сэз ююн, Огыры-Кыабак – элини баш жаныды. Ариу кырал тамата Н.С. Хрущев ушак келгенди да айтады автор. Аны жанында – Орт Кыабак. Эзилге келген – Тобен-Кыабак. Хари сууну ариу жанында – Суу-Ара. Нальчикуе жууккада – Орус-Жер, башха аты – Фардин. Аляны, анда жашаганыланы юслеринден хапарлай, автор, башында айтылганына, тегерекде суу, жер атында да санады.

Болуп аны бля жарымга жуукк адам жашайды, дейди ол. **Тукмуу**, эли, халкыны да атын бари да бирча айдырмайдыла. Ол онг жаланда айырмалыга берилди. Холам тукумула уа алайла келюдө. Элини кыураганыладан башлап андан арасында анда мот жашаганы, холамлы кыралыны жашууна кыалай тири кыатышканылары да айтылды китапта. Жашауу не сферасында да атларын иги бля айдырганыланы жашуу жолларында ююлго келтирип, бир-бирини суратырды да салганды Гурту улуу китабына. **Гуртуланы Берти, Созайланы Аминат, Гуртуланы Салах**ны Биттирланы Тобон башканы да назмулары, халкы жырга, тукум тамгыла да кыошулгандыны элини юсюнден айтылды.

Китап сау юйор бля жарымын сыйындарды. Анда уа – малкыр халкыны тарых жоллары, аны Беш да Тау элинден биринде жадган холамлыла, аляны кыуанчылары, жарысылары, жигит жашларыны юслеринден туурдуха, алгач аталган махтау сөзле, ариу да, хунерли да кызыларыны этилген алгышала... Огурукулук бля кирсин Холамны китабы юйюргизге!

КЕРТИЛАНЫ САКИНАТ.

СПЕЦИАЛИСТ БЛЯ УШАКЪ

«Бошуна ачыланмагыыз, кюн сайын таза хауада айланыгыыз»

Гипертония бек кюркуулу ауруландан биринди. Улуу кюркуууну босагысына жетип турганына кимиледе, алагач не этереге тийишиди?

– Бек биринчиден, кенюорек жорюрге, кюн сайын таза хауада бек азындан жарым сагатын терт атлап айлангырга. Тауулары асылмасы элзедэ жашайдыла, кепле малла тутайды, аны хайырландан аныгы юслеринде турганылары игиди. Адам, саулуугун тийишли даражада тутар ююн, бир кюнню ичине, кесин бек кыйнамай, ол – онеки минг атлам этереге керекди.

Алай болмаса уа кыаны иги жорюмюнди, санланы бир-бир жерлеринде уют турды. Аны хатысында а харны клеткалары жашауларына керекли вешестолваны мардадан эсе аалдыла. Асылмасы ююнчон ичине жалаңда терт – беш минг атлам бля чекленебиз.

– Маллага кыарыганала, сабанда ишмегенле кыалай бир жорюрге кереклиде?

– Кюн сайын ыйыктыны ичине беш кюнню спорт атам бля отуз – кырк ми инуту таза хауада, жорюнеги бек болмозга керекди.

– Сомуугуз кыайн болуп, жорююгюзюне теркиги азая башалса, ол кыйналганычыгызыны шартты. Андан хыясат этип, акырынырак баргыыз. Хауада эки жыйынды туурду. Эки ыйыктыны ичине эки жер бериги азая судуа жюзюгюз, велосипедке айлансагыз неда гимнастика этегииз, буюндода аламатды. Тау элзедэ бассейне

жашадыла, алай шахарлада жашагынала ала бля хайрландыла.

Бел базыкылыктары эр кишилен 102 сантиметрден, тиширланы 38 сантиметрден артык эсе, жорюкери бля байлалы проблемала чыгаргырга болууктадыла. Аны ююн, не да этил, семис болмозга корюреге керекди. Жау сийт юнеге жок болганындан сора да адамны ич органылары басады, ол а жорюнеги ишлеюне чырмаду.

– Адамны жорюге кыйналган, кыычтырган, жылган кезуондо да, бам, кыан басымсы кетюрюле болур?

– Бошуна ачуланганына жармайды, алай кезуондо жорю асыры терк уурда, кыаны басымсы кетюрюлөйт. Адам кеси кесин тынчайтыр, уотур ююн, жерас, таза хауада чыга, бир да болмаганды ариу, башка адам болмаган жерде кычыры шойшасы, саулуугуна тап келликди. Дагында шуклары, юйюру бля ушакыла, сюйген иши бля кюрошму, спорт секциягы жорюу, юйюмалпага кыарда да болушайды ачууу селзегиде.

– Жарысуга, гипертония тейюнде тейюге да өтеди. Юйюрчон адамларында ала бля аурудан кыыйналгына, жорюкчаны тамыр системалары ауруганна арыу чыгаргырга болууктадыла. 1950-жылдыктарында өлгөнө болган эсе, аны ызыарындан келгенгеи бир кыууларында гипертония чыгып кыалып деген кыошуларды.

Профилактика медицинада белгиле шарт. Ушакылыгы болмаганын кыан басымсы бля байлалы проблемалары бля бля тауууру эсе, отуз жашагына толганыларын да сора, ала да гипертония ауруу чыгып

кыалып деген кюркууу улуу. Не этере керекди? Бир жылы ичине бек азындан эки жер саулугуугузга кыайн тийтерге туургуз.

– Токон ичюу бу аурууну кыошканымыз?

– Топон адамны кыан тамырларыны илерин ичгертеди. Башкача айтканда, холестерин кыан тамырларыны ичлеринде бек тыны орнадыла, алай бля атеросклерозу дубурчуктары кыурадыла. Алай тамырларыны ичлеринде кыан эркин юриюлмайды, аны сюорюк ююнчон жорюке кеп кой керек болды: кыаны басымсы алай бля кепюрюлөйт.

– Не этере керекди? Исте-стикте кере, россиялы эр кишиге топтон кыамасы, аляны араларында влом отуз проценте азыарыгына. Ол осал кылыктыны арталдыла кыолаймыз эсиз, азырак ичереге корюштин.

– Башында айтылган би-теу шартла гипертонияны чыгаргырга болуук кюркууугуна тап келликди. Дагында шуклары, юйюру бля ушакыла, сюйген иши бля кюрошму, спорт секциягы жорюу, юйюмалпага кыарда да болушайды ачууу селзегиде.

– Жарысуга, гипертония тейюнде тейюге да өтеди. Юйюрчон адамларында ала бля аурудан кыыйналгына, жорюкчаны тамыр системалары ауруганна арыу чыгаргырга болууктадыла. 1950-жылдыктарында өлгөнө болган эсе, аны ызыарындан келгенгеи бир кыууларында гипертония чыгып кыалып деген кыошуларды.

Профилактика медицинада белгиле шарт. Ушакылыгы болмаганын кыан басымсы бля байлалы проблемалары бля бля тауууру эсе, отуз жашагына толганыларын да сора, ала да гипертония ауруу чыгып

Ушакыны БАЙСЫЛЛАНЫ Маруят бардырганды.

